

Парадокси на живеенето: Нора Юга

Ирен Крумова

Ирен Крумова (р. 1976, гр. Видин) – завършва специалност „Културология“ в ЮЗУ „Неофит Рилски“; през 2008 г. защитава дисертация на тема „Културна рецепция на научната дейност на Карл Линей в Западна Европа (XVIII-XIX век) и в Швеция (XIX-XXвек)“. Публикувала е критически и есеистични текстове в културни издания, сред които: в-к Култура, Литературен вестник, сп. Сезон, сп. Следва и др.

Добрата литература не избира местата, в които да се случи. Може да е в сграда във виенски стил, с високи тавани, в тиха вътрешна улица, близо до парк или театър; може да е в 8-етажна бетонена кутия, в отблъскващ квартал, където се чуват ругатни и се виждат прегазени кучета. Добрата литература не се интересува от условията, а от автора. Онзи, който може да я създаде при всякакви условия и въпреки условията. Който е избрал нея.

Думата ми е за Юга, Нора Юга. Дамата на съвременната румънска литература. По-специално на поезията ѝ, но, без да отстъпва – също така и на прозата. Една империя от отличими текстове, които авторката създава, години наред, между няколко стени под наем в панелен блок в Букурещ. И пред прозорец с изглед към фабрика за бетон.

В гражданските регистри Нора Юга е Елеонора, по съпруг – Алмоснино. Родена през 1931 г. в Букурещ. Баща – цигулар. Майка – балерина. Животът ѝ започва с шеметно културно пътешествие – между фурора на концертните сцени в Белгия, Германия и Холандия, където гастролират родителите ѝ, и тихите престои в детските градини в Касел и Фрайбург. Младостта я чака в Сибиу, трансилванска Румъния, където Юга завършва германистика. Зрелите ѝ години преминават в тоталитарно обезобразения Букурещ, като журналистка и редакторка, предимно в немскоезичните

издания, сред които „*Neuer Weg*” и „*Volk und Kultur*”. Последователно е уволнена и от двете. С различни, все нелепи мотиви, един от които е недостойно родословие: издънка на паразитна среда от *нещастни палячовци*¹, от хора с несериозно занимание. Разминава се на косъм с унижаващото *eine Dirne*, но не и със стигмата – неспособна на истински труд, недоброкачествен плод, който трябва да се отдели веднага, щом подразни с цвета си. Катастрофална, невъзможна гротеска и злоупотреба със смисъла, ако трябва да се обобщи: че един лък и една тюлена пачка могат да сменят предназначението си дотам, че да злодействат, да запрещават излаза към публичната сцена. Неуспешно, разбира се, доколкото преграждат пътя на Юга към онези нищозначещи издигания – чрез дължност, грамота или ласкава критика, към които и без друго е здравословно безчувствена. Какво ли щеше да е, ако знаеха, че „*Мама (...) имаше светлозелено кимоно от японска коприна, миришеше на пудра Шерк и Тоска 4711*”.

След месец Юга ще навърши 83 години. Чрез електронната търсачка, може да видим образа ѝ в дълга серия от фотографии, предимно от последните години. Едра закрилническа фигура, бели коси, оформени в класическо каре, черти с драматичен контур: изразителни скули, суров нос, горчива линия в усмивката. Но цялостният силует е ведър, младолик. Не крие свободата на вкуса, заемките от стилове и символни аксесоари на различни поколения от ХХ-ти век. Тоалети в смели цветове и романтични шапки с големи периферии, и с по-прибрани, та чак до дръзкото бомбе, широки меки шалове и дамски вратовръзки, гердани от мъниста с големина на вишнев плод. Черешово червени. Тук и там, току запалена или догаряща, една политически некоректна цигара дими в ръката ѝ.

Юга има, ако не голям, то много деликатен кръг читатели от различни поколения в Румъния и Западна Европа. У нас появата ѝ се забавя до 2009 г., когато почти едновременно са публикувани два от общо петте ѝ романа: *Шейстегодишната и младежът* и *Сапунът на Леополд Блум*. За големия ѝ поетичен корпус, съставен от десетки стихосбирки, първата от които дебютира през далечната и толкова символна 1968 г., почти нищо не се знае. Между другото се споменава и работата ѝ на преводач,

¹ Всички фрази и пасажи в курсив са цитати от „Сапунът на Леополд Блум”, преводач Ванина Божикова, изд. Парадокс, С., 2009.

която талантливо върши от 70-те години насам. А. Стриндберг, П. Целан, Е. Йелинек, Г. Грас, Х. Мюлер и още много – все монолитни и сложни за езиков пренос автори достигат румънския читател благодарение на отдаденото ѝ посредничество.

Книжните анонси представят Юга като авторка извън литературните рамки и жанрове. Без явна принадлежност към традиции, но в същото време и без отказ от тях. Обича постмодерната игра с цитати (в *Сапунът на Леополд Блум* има позовавания на Макс Фриш, Песоа, Гинсбург, Жак Брел, Дитер Белерсхоф, десетки румънски поети и, разбира се, Джойс). Само страница по-късно потъва в ъндърграунд културата, в низините на езика, в кривите му форми – чрез недодялан диалектен говор или оглушително циничен уличен жаргон. Струва ми се обаче, че най-голямата сила на румънската авторка е в писането ѝ от свое име, където езикът ѝ достига най-високите литературни честоти и изглежда буквално безкраен. И безкрайно обратим: може да е потрисящ като образ в бестиарий, после да е репортажно-ежедневен, трансово-налуден, трескаво-чувствен – до последната интимност, стъписващо отдалечен – като през очите на вече мъртъв човек. Това владее на думите, тази непомерна лексика, смогването с всяка тема и стил, правят от Юга това, което е – единак в литературата. И разказвач за единаци.

В този текст ще се спра на някои от автобиографичните пасажии в *Сапунът на Леополд Блум*. Заради личното ми привличане към тях и едно настоятелно изречение в романа, което ми се стори важно: **Искам да се знае само как съм живяла.**

Юга пише *Сапунът на Леополд Блум* между септември 1986 г. и ноември 1989 г., в последните години преди края на комунистическата диктатура. Една книга, която като че ли предвеща разпада, която сама се разпада на късове, от които е съставена. Или за която никога не е била възможна цялостта. Съградена е като панелния блок, където се пише: от отделни наративни плоскости, всяка със свой режим, участници, истории. Едни навлизат в други, по съседски, трети, ако следваме метафората, са напуснали сградата, даже страната, присъстват чрез писма. Четвърти, от миналото на Юга, никога не са живели в тук – гостуват като натрапни или мили спомени. За разказването на всичко това Юга ползва всякакви формати – на дневника, писмото, мемоара, монолога, есето, същинския роман. Почти през всеки от тях – като вътрешен хоризонт, всепобиращо хранилище, извън лимитите на всяка книга – тече един скоростен одисеево-джойсовски запис на мислите, така както се случват и идват в

главата – в помитащ и неконтролиран поток, без паузи, без завръзки, без пунктуация. Поток, който ту прекъсва другото разказвано, ту бива прекъсван от него. Нищо в романа не е писателски експеримент с формата, с техниките. По-скоро е признание, в самия ход на писането, на един провал. Капитулацията – на места частична, другаде цялостна – на прозата на Юга. Пред поезията й. Кожата, от която не може да излезе. *Никога няма да се науча да пиша проза.* И скоро след това, категорично: *Аз съм поетеса.*

Фабриката за бетон

Връщам се към панеления блок и прозореца на Юга. Страница първа на книгата. Битието, гледано отгоре. *Виждат се балконите, обсипани с цветно пране, работни престилки, пелени, анцузи, буркани с камби, връзки лук и вази, напъхани една в друга...* По-нависоко – произволът от антени а ла направи си сам, в опит да прихванат сигнала на българската телевизия. *А долу кофите за смет, от които преливат боклуци (...) каруци с чергило, натоварени с празни шишета и буркани...* Полихромен бит от полужива синтетика, от полумъртва органика, в центъра на която е фабриката за бетон, промишлено чудовище, което сипе люспи прах, задушавашата си суграшица, навсякъде. Юга е точно срещу него, гледа от високия етаж – свършена наблюдателница през годините на диктатурата – това, което е: пространства без излаз и без хоризонт. *Сред пращен въздух. Ако си сложиш очила, ти се иска да ги свалиш, ако си без – да ги сложиш.* Парадоксът на живеенето в среда без избор. Която си остава същата, дори и след направен избор. Парадоксът на двойната безпомощност, върху който стъпи част от сериозната литература на източноевропейските страни след промените от 1989 г.

Прескачам страници, за да последвам Юга и навън. На опашката за лук или месо (*широка по пет души и дълга от около двеста*). Изчезва сред обема на телата. Чака. Моментът на разпръсването, разотиването на празните торби. Само да не заблудя – целта на Юга не е социално-битов архив. Впрочем, подобни сцени са епизодични. Незаобиколими спирки в ежедневието на писателката, както копчетата на калъфките, които пришива, както убиването на хлебарки, препълнените пепелници. И както, от другата страна на всичко, писането. Но *Не остава безопасно място между тази реалност, която съществува без нас и фикцията, в която живеем без да съществува.*

Всъщност, това са двете страни, за които *Сапунът на Леополд Блум*, разказва: реалният живот, в който Юга не участва и фикцията, в която няма съучастници.

Какво ѝ остава? Чудото на един още жив и още близък човек – съпругът, поетът Джордже Алмоснино. *Човекът без торба*. Затворен в себе си, в кафявия домашен халат, в „Персийски писма” на Монтезкьо. И *Моите дребни ежедневни удоволствия*, лилавият цвят, прасковите, потрепването в пет часа, сребърните лъжички, футболните мачове, които слушаме по радиото, понякога Тина Търнър, понякога Лъоса, Зюскинд, Гинцберг, понякога вятърът, пречистен от дъжда.

Старостта

При Юга старостта е постоянна тема. Собствената старост. Със загубите и разпадите на паметта, характера, но най-вече – на тялото. Подчертава това с мъчителна неловкост и срамуване, докато крие ръцете си под покривката, когато е в ресторант. А когато се уедини, се самозасипва с обиди: *Между възглавниците съм като накокошинена квачка. (...) Колко ли грозна трябва да съм*. Или, по време на писане, с разтрошена вафла в устата, с открито отвращение: *Дъвча като коза*. Докато не стигне до публично самоубийство на целия си образ: *Когато съм на места, където знам, че никой няма да ме види или когато съм сама у дома, се улавям, че правя грозни жестове. ... Например ходя боса, псувам, бърша ръцете си в пеньоара, чеша се, облизвам чиниите, гриза остатъците салам по обелките*. Старостта при Юга е заличаване не само на красивото, но и на културното тяло. Неогрижвано от нищо и от никого, тяло в самота, което се разпада до инстинктите. Обезумява пред ненужността си. За Юга това е старостта в най-страшния ѝ вид: *когато очите на другите престанат да ни търсят, ръцете им престават да ни докосват*. Когато, докато сме още тук, вече ни няма.

Сетивата

Осезанието и сетивният език преобладават у Юга. Тя се пази от интелектуалността, от *капризите ѝ* в някоя по-издокарана фраза. Вярва, че през сетивата се стига по-далече от ума, от възпитанието, от куфарчето с ерудитски максими

в главата ни. И че светът може да се опише през всеки орган на тялото. Усеца го. *Още от съвсем малка, от времето, когато едва се бях научила да говоря, когато исках да разбера смисъла на думите, ги интерпретирах възможно най-лично, съотнасях ги към моето тяло или към нещо, органично свързано с мен.* Тази склонност ѝ остава. Стотици описания в романа се случват през рецепторите, през системите от тъкани, органи и вещества: нерви, мускули, жлези, лимфи, секрети. Юга прониква през всички отвори в подземията на тялото си: стомаха, матката, утробата, ларинкса. В живи гледки на израждането, съвкуплението, храненето. *Насладата от поглъщането, жълтъците, изпити сутрин на гладно, тяхното гъделичкащо плъзгане по мекия набръчкан коридор на хранопровода, вкусовите рецептори, възбудени от влажния потрепващ допир до разтапящото се тяло на стридата...* Подпъхването в дълбините, от които Юга винаги се е интересувала. Пък и начин на измами старостта, пробивайки корубата на тялото, отпуснатата суха кожа, за да се намери отвътре, сред струи топли сокове и кръв, гладки органи в искрящи цветове, сочни мембрани, красота.

Сапунът

Защо Сапунът на Леополд Блум? Юга се пита в цялата книга, но бави и заобикаля отговора. *Защо? Отидох да купя масло. После размислих. Купих един сапун.* Крехко розов, неупакован и кръгъл, с евтин одеколонен аромат, който пъхва в джоба си. Точно както прави Леополд Блум със своя сапун, с аромат на лимон. *Всичко започва от подробностите.* Но и: *Подробностите са на всички.* Сега сапунът е на Нора Юга, в нейната ръка, връща я към онази струя вода, която постоянно течеше в малката баня – *потокът на живота, и топящият се сапун, който пилееше силата си там, изгубвайки смисъла и формата си.* И внезапно решава да каже какво е сапунът в книгата ѝ. Ясно и направо: *Той е поезията.* Един уханен и нематериален къс, който се топи от джоб в джоб, пречиства ни, и отново се изплъзва.